

Barnamentanin í Danmark

Tá sonevndi studentauppreistarur einast í 60'unum var av og undirvingin uppátturtikin á teim ymsu lærustovnum, ofta við nýggjum lestrarætlanum, raktu fleiri við, at metingin av, hvat vísing var, var broytt munandi. Nógv broyttu eisini hugsan, tá talan var um, hvat tey hildu vera týðningarmikið at arbeiða við.

Áhugin vendi sær í stórum móti øllum, sum kundi setast í samband við samfelagð og tess menning. Lesandi vendu sær frá teim fakligu lærugreinunum, sum oftast høvdu til endamáls at tryggja núverandi samfelagskipan og sum eisini miðaðu ímóti tí, vit kunnu kalla »dannilsis«.

Barnamentanin

Á tí bókmøntaliga økinum vórðu tað nú sonevndu trivial- og so barnabókmentirnar, undirving og granskning snúdu seg um. Grundin var tann, at tað her var lættari enn aðrastaðni at siggja tær ideologiir (hugsjónir), sum leitað varð eftir. Hetta var eisini nevnt ideologikritikkur.

Vikublød, tekniseriur, seriubókur vórðu granskað, barnafilmur, barnamál, barnatónleikur osfr. Alt varð kannað út frá einum samfelagsfrøðisligum og ofta eisini marxistiskum sjónarmiði — hóast henda sonevnda marxisma ikki altið varð líka vællýst.

Grundleggjandi broytingar fara, og kunnu ongantið fara fram á universitetunum ella øðrum hægri lærustovnum. Eg far ikki her at koma inn á, hvat tað var, sum hendi seinast í 60'unum, men einans sláa fast, at broytingar innan granskning og undirving bert vísa á eina størri broyting uttanfyri læru- og granskningarstovnarnar.

Samfelagskritisku barnabókurnar

Tað er í seinastuni komin ein rúgva av samfelagskritiskum barnabókum. Tað komu tað eisini nakrar av fyrr, men talið er frá umleið 1970 vaksið stórliga. Hesar bókur vórðu hvassari, tær vístu eisini beinleiðis á, hvat endamálið við bókini var.

Í Danmark eru flestar av hesum bókum umsettar, serliga úr svensku, og haðani sjálvsagt ikki minst bókurnar hjá Sven Wernström. Men vit fáa nú

eisini fleiri upprunaliga danskar bókur, t.d. frá Hans Ovesen og Flemming Andersen.

Atfinningarnar vóru sjálvsagt nógvar móti bókunum. Ikki bara tí tær høvdu ávis politisk sjónarmið (hesi sjónarmið vóru jú kend frammanundan, sjálvt um hesi sjónarmið ikki vórðu víðurkend sum politisk), grundin var helst tann, at høvudscenturin í hesum bókum varð lagdur á sjálvt innihaldið og ikki so nógv á tað bókmentliga, tað estetiska. Kanningar vísa, at tær samfelagskritisku barnabókurnar ikki rættiliga hava fingið fótin fyri seg á teim dansku bókasevnum. Hetta er tó ikki galdandi fyri bókurnar hjá Sven Wernström, eftirsum tað um tær ikki ber til at siga, at tær ikki hav bókmentligt virði. Fólklæst ássanna, at hann dugir einastandandi væl at skriva.

Tann samfelagskritiska barnabókin er serliga at finna í og umleið Keymannahavn og øðrum stórru býum. Ikki serliga nógv úti á landinum. Men hetta samsvarar eisini væl teirri politisku støðuni í teim ymsu portunum í Danmark.

Traditióin og kritikkurin

Týðilgast siggjast tey ymsu sjónarmiðini innan granskning og barnabókkritikk.

Fyri at skilja henda stóra mótsætning, er tað neyðugt at fara nokur ár aftur í søguna. Tað er ikki ov nógv sagt, at áhugin fyri barnabókum ella -mentan ikki altið hevur verið líka stórur. Nokur hava tó roynt at hækka umdømi á bókum fyri børn, men út frá einum borgarligum sjónarmiði, út frá traditióini. Í Danmark var hetta fyrirstøðufólkið á barna- og skúlabókavørðautbúgvingini og leiðarin á Danmarks Pædagogiske Bibliotek, sumhevið — og hevur — eitt stórt savn av barnabókum. Men hesi hava mestsum rópt út í tóman heim. Hóast framburð fingi tey ongantið skapt nakað serligt kjak — fólkaligt kjak.

Men so — bráðliga — koma ein hópur av ungum granskarum og kritikkurum fram. Tey arbeiðdu ofta í bókum, eitt nú blaðstjórnin á tíðarritinum BIXEN, ummælaraðskurin á INFORMATION, sum eisini skrivandi bókina: »Børn — litteratur samfund« (Munksgaard).

Elin hevur teknað

»Teir gomlu« sóu nú, at tey ungu nærum rýmdu við barnabókmentunum og barnamentanini — og at vísa seg við góðum úrsliti. Fleiri útbúgvingar tóku barnabókur við í lestrarætlanunum, bókurnar vórðu oftari og meiri gjølla ummældar í bløðum og tíðarritum, og harafturat kom ein hópur av bókum um barnabókur og tekniseriur.

Mótsætningurin millum báðar bólkarnar var ikki uttan grund. Hann var grundleggjandi. Men tianverri var hesin mótsætningur ofta ávirkaður av persónligum mótsætningum — tað vóru ikki serliga nógv, sum lutuðu í kjakinum — og ofta var tað torført at skilja ímillum, hvat var persónligt, og hvat var sakligt.

Hesar báðar bólkur kunnu vit nevna traditióin og kritikkurin.

Fyrri bókurin metir bókmentirnar í einum klassiskum bókmentasøguligum sambandi — vit kunnu eisini siga andssøgulig sambandi. Tá hesi skriva um barnabókmentir, eru tey von at byta bókmentirnar í tíðarskeið, sum tær vanligu bókmentasøgunar eisini gera. Og tað, sum avger samfelagsmenningina, eru einstaklingar, sum, hóast teir kunnu ávirka hvønn annan, ikki verða settir í samband við politisku og búskaparlugu menningina í tí samfelagi, teir liva í.

Hin bólkurin, kritikkurin, hevur misrøkt tað søguliga sjónarmiðið. Ofta hevur teirra ósøguligi ideologikritikkur mestsum sveiðmað í leysari luft. Tekstir verða mettir, sum vóru teir allir skrivaði í 70'unum, teir verða mettir eftir sama mynstri — og passa teir ikki inn í henda form, verða teir skirðir reaktióner ella okkurt líkandi. Tann søguskriving, sum hóast alt er farin fram á einum kritiskum stæði, arbeiðir við sjálvari søguni og víðurkennir ikki nakra serliga bókmentasøgu. Tað, sum her er avgerandi fyri allari menning, eru framleiðslukræftir. Vit hava tó ikki fingið nakra bók á hesum grundarlagi á dansku — og neyvan heldur á nøkrum øðrum máli heldur.

Korini hjá barnamentanini í Danmark

Um tú skrivar eina bók, sum er ætlað børnum, er vinningurin 10 prosent av tí, sum bókin gevur av sær. Skrivar tú aðrar bókur,

er vinningurin 15 pst. Um tú gert nakað til barnaútvarpið ella barnasjónvarpið, er samsýningin nógv minni, enn um tú lutókst í øðrum sendingum.

Børn og ung telja ein fjórðing av fólkinum í Danmark, men barnasjónleikurin fær bert tveypst. av tí stuðli, sum sjónleikur tilsamans fær í landinum.

Og soleiðis kundi eg hildið fram. Børn verða ikki virð á sama hátt sum tey vaksnu. Tey verða ikki hildin fyri at vera rættiligt menniskju. Skuldi ein trúð! Kortini er tað eydnast at fáa fram góðar barnabókmentir, áhugaverdar filmir og sjónleikir.

Men áhuginfyri barnamentanini á universitetum, í bløðum og tíðarritum flytir jú ikki fjøll. Figgjarligu og politisku trupulleikarnir hjá barnamentanini verða ikki loystir av berum áhuga. Okkurt verður bett, men tær stóru broytingarnar, sum fleiri biðaðu eftir, eru ikki komnar enn. Tvørturímóti visir tað seg, hvørja ferð landið skal spara, ja, so verða tað børni, sum verða meinast rakt. Børn duga ikki sjálvi at mótmæla. Tey noyðast at lita á tey vaksnu. At lita á, at lærarar, bókavørðar og onnur mótmæla teirra vegna, eisini á mentunarøkinum. Tað hendir eisini, at hesi gera tað, men sjálvi standa tey eisini veik í samfelagnum — sjálvt um summir politiskir flokkar vilja vera við, at tey ikki gera tað.

Tað, sumtil ber at gera í Danmark nú, er í fyrsta lagi at halda fram í stríðnum at fáa bett um korini og ímóti skerjingini á tí barnamentunarliga økinum. Í øðrum lagi at greiða fólk frá, hvussu støðan er. Kritikkararnir seinast í 60-unum og fyrst í 70-unum gloymdu at upplýsa. Tey, sum tá arbeiðdu við barnamentan, fingust mest við torföra granskning, og úrslitini av granskningunum vórðu almanna-kunngjörd á einum máli, sum ongín skilti.

Her má okkurt gerast. T.d. kunnu vit skriva í bløðini. Arbeiða í skúlunum, halda skeið fyri fólk, sum hava áhuga fyri barnamentan. Úrslit av kanningum eiga at verða almanna-kunngjörd so, at øll skilja tey. Neyðugt er her eins og aðrastaðni við upplýsing, at onnur enn granskarar fáa eina ávirkan á granskning, at teirra sjónarmið og kor verða tikin við.

Torben Weinreich

viðmerkingar

Tiltøk, sum verma

Dimmalætting skrivur um eplaveltingina, sum Havnar kommuna hevur fyrirreikað:

—Í báðum førum eru hetta undantøk úr erva, sum verma. Fáur tosaði um tiltakið frá krígsdøgunum av og færri um tiltak Havnar Kommunu við eplaveltingini. Men um einin annar hevur hug at taka hugvuna av fyrri hendringar av hesum slag, so verður hon tikin av í virðing hiðani frá, hóast hvørki brenni tí ella eplir nú hjá Dimmalætting stava frá hesum sama kommunala beinasemi!

Eiga at fáa svar

Um tað, at Føroyar eru úti-hýstar í einari norðurlanda ítróttarkapping av íslendinga áttum, ilskast Fjórtaði í oddagrein:

—Svar føroyinga til hesa íslensku vanvirðing er ógvuliga einfalt. ISF eigur í stundini at boða íslendingum frá, at allar ítróttarvitjanir úr Íslandi verða avlýstar. Hetta er ikki spurningur um at vera firtin ella ikki. Hetta er eitt náttúrligt og sømiligt svar. Skal spurningurin vera, hvat vit kunnu læra av útlendingum ítróttarlaga, so er Ísland ikki tað landið, ið vit kunnu læra mest av, og er frænda og vinskapurin mótmægis føroyingum hjá íslenska knattspyrnusambandinum ikki heitari enn jóklavatnið, so kunnu føroysk ítróttarfolk væl vera íslensk ítróttarfolk fyri uttan!

Fagnar Amerika

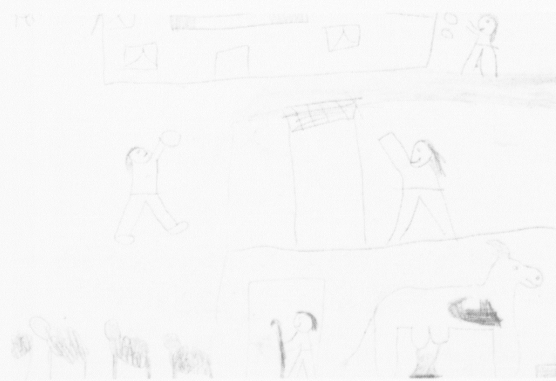
Tingakrossur heilsar USA á 200 ára degnum og sigur í oddagrein:

—Væl vita vit, at í einum so stórum samfelag sum Amerika trivist ikki bara tað góða, og vit hava eisini verið vitnir til mangt óhugnaligt haðani, men tað skal vera okkara vón og góðynskir á hátíðardegnum, at tað má eydnast USA at vinna á tí ónda og at livga um tað góða, sum býr í tjóðini, eins og hetta stóra og ríka land hevur hjálpt okkum hesi megin hav at vinna á teimum óhugnaligu og ræðuligu bardøgum.

Skuldi verið uppgávan

Um tær almennu ferðingarnar skrivur Dagblaðið í oddagrein:

—Alt fleiri spyrja, um almennu sendimenninir hava fyr neyðini at døljust á teimum ymisku samráðingarplassunum í vikuvís fyr annans mans pengar. Hvat kemur burtur úr hesum fundunum? Hetta kundi eisini verið ein uppgáva hjá Gjaldstovuni — meira enn tað at brúka dýra, almenna tíð til fíastut uppkørv eftir 15 kr. frá Tingakrossi!

Katrin hevur teknað